

УДК 615.851.82:78

ЖАСТАРДЫҢ МІНЕЗ–ҚҰЛҚЫНА ӘЛЕУМЕТТІК ЖҮЙЕЛЕР МЕН АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРІ

Берикбаева Жаниел Алибайқызы

zhaniela@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ бакалавр, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі—Ж.Аубакирова

Соңғы уақытта жастардың бос уақытын өткізудің негізгі нысандарының бірі әлеуметтік желілерде өткізу болды. Дүниежүзілік статистика бойынша, халықтың шамамен 50%-ы қандай да бір әлеуметтік желіде, ал кейбіреулері тіпті біріншесінде тұрады. Интернет-тәуелділіктің психологиялық салдарларын зерттеудің өзектілігі жастар жасында, біріншіден, Интернетті пайдаланушылар-жастар мен жасөспірімдер санының тұрақты өсуімен (қазіргі уақытта 40% - ға жуық) анықталады; екіншіден, Интернетке шектен тыс құмарлықтың жастарға әсер ететіндігіне, психикаға теріс әсер ететіндігіне; үшіншіден, Интернет-тәуелділік феноменінің салыстырмалы жаңалығына байланысты осы салада терең зерттеулердің жоқтығына байланысты. Өзгерістер БАҚ-тың жұмысымен тікелей байланысты. Жыл сайын "бұқаралық ақпарат құралдарының құбырларында" ағын артып келеді, сондықтан ол одан да көп. Осылайша, әрине, ақпараттық әсер артады. Бірақ қазіргі адам өмірінде БАҚ қандай рөл атқарады? БАҚ-тың адамдардың өмір салтына, олардың мінез-құлықтық стереотиптеріне, әдеттеріне және т. б. әсері қандай? Және жалпы, бұл әсер бар ма? Бұқаралық ақпарат құралдарының жастардың мінез – құлқына әсер ету мәселесі - біздің қазіргі қоғамда өте өзекті.

Бұқаралық ақпарат құралдары жастардың өмір сүру салтын қалыптастыруға үлкен әсер етеді. Бұл әсер тікелей БАҚ арқылы жас адамның жеке тұлғасына, сондай - ақ ата-аналар, мұғалімдер, құрдастары арқылы таралады. Тіпті қоғамда үстемдік ететін әлеуметтік

нормалар да айтарлықтай дәрежеде БАҚ-тар қалыптасты. Әсіресе, теледидар әсеріне сезімтал жастар: бозбалалар мен жасөспірімдер. БАҚ қазіргі заманғы бұқаралық мәдениетке тән идеалды жеке үлгілер мен мінез-құлық нормаларын құрастырады.

Көптеген зерттеушілер қазіргі заманғы БАҚ-тың жастар аудиториясына жағымсыз әсерін, оларды тұтынушылық, мерекелік өмір салтын насихаттауда айыптайды; БАҚ өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеуді тоқтатты, тек ойын-сауық функцияларын қалдырып; трансляцияланатын ақпараттың мазмұнында "зорлық-зомбылықтың, агрессивтіліктің және эротиканың айтарлықтай үлкен ағыны" бар. Сонымен қатар, жастарға, жасөспірімдерге өз кумирлерінің мінез-құлқына еліктеуге тән, ал олар қазіргі бұқаралық ақпарат құралдарында жиі танымал "блогерлер", "ютуберлер" және "стримерлер" болады. Олар әлеуметтік мінез-құлық моделін анықтайды, лексика мен тіл нормаларын өзгертеді.

Бірақ барлық жастар пирсинг немесе татуировка жасауға дайын емес. Олардың көпшілігі істегісі келеді, бірақ әркім шешілмейді. Кейбіреулер ауырсынудан қорқады, ал кейбіреулер ата-аналарынан, біреулер қартайғанда жаман көрінеді деп, бірақ көбінесе негізгі себебі дін болады. Егер ата-анасы діни немесе ол өзі болса, ол оған бармайды. Егер сіз татуировка немесе пирсинг жасасаңыз, бұл "харам", яғни күнә деп есептеледі дінде. Сондықтан жастар негізінен шешілмейді, олар көбінесе уақытша татуировканы жасайды. Бірақ бұл бәрін тоқтатпайды. Жастар әлі де тату немесе пирсинг салонына барады. Тіпті барлық жерде тату және пирсинг қауіпті екенін жарияласа да. Жастарға қызық олардың денесінде ол қарай көрінетіні.

Теледидарды қосқанда, әсіресе музыкалық каналдарды, көп жұлдыздар татуировкамен немесе пирсингпен. Әншілер үшін тату немесе пирсинг болуы керек, тіпті міндетті болып кетті. Жастар үшін ол әдеттіге айналды. Клиптерде олар өздерінің достарымен сауық кешін қалай көңіл көтеріп жатқандарын көрсетеді. Клипте бәрі өте керемет, күшті көрінеді, жан жағында қыздар мен ақша жаңбырдан. Осындайdan кейін, жастардың көзі қызығады. Татуировка және пирсинг сондай әдемі және күшті көрінеді, денсаулық зиян болуы мүмкіндігі немесе ауырсыну туралы ұмытады. Ең бастысы жұлдыздың айналасындағылар, оны жақсы көреді және сүйеді. Осындай жағдайдан кейін жастар осындай атмосфераны, осындай сезімдерді сезінуді, кумирге жақын болуды, сондай-ақ құрмет пен даңққа ие болуды қалайды. Жастар күн сайын мұны көреді және ойланады мүмкін менде жасап көрем деп. Әлеуметтік желілерде татуировкасы мен пирсингтері бар қауымдастықтар өте көп. Осылай жастар өз кумирлеріне және татуировкасы, пирсингтері бар қоғамдастыққа қол қояды. Содан кейін қоғамдастықтың арасында достарды табады, ортақ қызығушылық табады, содан кейін ол пирсинг, татуировка жасайды.

"Тату" сөзі полинезиялық "та" сөзінен шыққан, ол татуировка инесінің теріге түсудегі дыбысын сипаттайды. Көптеген татуировкалар сәндік мақсаттарда қолданылды. Татуировка - бұл терідегі сурет, теріге бояғыш затты және оның бетін тесу арқылы енгізу жолымен алынады. Әлі күнге дейін татуировка туралы нақты пікір жоқ. Біреулер бұл – өз-өзін және табиғатты қорлау деп санайды. Басқалары тату — сурет жасайтын шебер үшін де, оның болашақ тасымалдаушысы үшін де өзін-өзі көрсетудің ең жақсы түрі деп санайды. Ештеңеге қарамастан, тату дамуда және күн сайын танымал болып келе жатыр.

Татуировканың символикасы екі бағыты бар, бір жағынан, ол қоршаған ортаға белгілі бір түрде әсер етеді және сонымен қатар, ол татуировка тасушының өзіне жоғары деңгейде психологиялық әсер етеді. Бұл мүмкін, тарихта субъектілер өзінің бірегейлігін алу жағына қарай даму, жағдайымен байланысты.

Шабага А. В. "Тарихи субъект өзінің Менін іздеуде" монографиясында бұл процесті былайша қарастырады. Ол бұл процесті үш кезеңге бөледі. Біріншіге, ол қоғамның барлығы тиістілігін анықтау жай күйі (Сен кімге тиістісің?). Екінші кезеңде барлығы қамқорлыққа тәуелді болды (сен кімнің қорғауында боласың?).

Автордың пікірі бойынша, біздің уақытымызға да тарайтын үшінші кезең қарым-қатынас басым бола бастайды (сен өзіңмен салыстырасың?).

Пирсинг— сырға безендіру үшін бет терісі мен дененің әр түрлі бөліктерін тесу— көптеген ғасырлар бойы белгілі. Пирсинг тарихының айғағы бойынша, пирсинг тек безендіру ғана емес, ол сондай-ақ діни сипатқа ие. Хиппи мен жастардың басқа да бейресми бірлестіктерінің арқасында соңғы онжылдықта, сондай-ақ татуировка сияқты адамдардың барлық әлеуметтік және жас топтарының сәнді атрибуттары қатарына көшкен. Бүгінгі күні пирсинг діни мағынаны жойып, әшекейдің рөлін атқарады.

Е. А. Петрованың пікірі бойынша-бейвербальдік емес қарым-қатынастың визуалды құралдары, адамның әлеуметтік-психологиялық сипаттамаларының индикациясы функцияларына репрезентациялана отырып, қарым-қатынастағы өз бейнесін өздігінен беру құралы болып табылады. Коммуникативтік тарап - әр қоғамның ажырамас бөлігі. Коммуникативтік сипаттамалар-бұл топқа негізгі мәдениет ішінде оқшаулауға мүмкіндік беретін қарым-қатынас ерекшеліктері, - деп атап өтті қарым-қатынас белгілерінің зерттеушісі.

Интернеттің жастарға негізгі қызметі-бұл қарым-қатынас. Әлеуметтік желілерге ең тұрақты келуші қазіргі жастар. Виртуалды әлем жас ұрпақты көбірек тартады. Ол бізге өз уайымдарымен бөлісуге, өз сезімдері туралы айтуға, жан дүниеден не бар екенін айтуға мүмкіндік береді. Кейбір адамдарға бұл туралы басқалармен немесе ұйымға айту қиын, сондықтан әлеуметтік желілер көбірек адамды тартады. Сондай-ақ, сіз таныс немесе өмірде алғаш рет көретін басқа адамдардың жеке ақпаратын көруге болатынына қызығушылық танытады.

Көптеген жастар шын өмірде қарым-қатынас туралы ұмыта отырып, виртуалды қарым-қатынассыз сөйлесе алмайды. Адамдар өз телефонында, мысалы, қоғамдық көлікте, көшеде, тіпті достарымен кездескен кезде де отырғанда мұндай суретті жиі көруге болады. Уақыт өте келе, белгілі бір рефлекс жасалады, адам өзінің поштасын үнемі тексеріп, біреу оған жазады немесе оның бетіне кіреді деген үмітпен отырады. Адам бұған тәуелді болады. Ол үшін өзінің қалай өмір сүретінін көрсету ғана емес, басқалардың қалай өмір сүруін көру маңызды болып табылады. Енді жастар өзіне маңызды өмір сәттерін сақтауға болатын естелік альбомға емес, әлеуметтік желіге салу үшін суретке түседі, содан кейін сіздің фотосуретіңіздің кімге ұнады және достарыңыз бен таныстарыңыздың пікірлеріңізді оқып көруге болады.

Таныстарының немесе достарының үйлену тойынан, бітіру кешінен, сапарларынан фотосуреттерді орналастырады, әуесқойлықты жеңе бастайды, достардың өмірінен жаңа нәрселерді білгісі келеді, ешкім қызықты жаңалықтарды жіберіп алғысы келмейді. Бір фотосуретті басқа, бір бетті, екінші, үшінші бетті қарап, адам уақытты ұмытады.

Бүгінгі күні әлеуметтік желілерде тәулік бойы отыратын "адал" пайдаланушылар бар. Таңертең жұмыста немесе оқуда олар бірінші кезекте поштаны тексеруге кіріседі, кейде негізгі іске қарағанда көп уақыт бөледі. Үйге немесе жұмысқа барар жолда, кезекте, тамақ ішуден кейін әлеуметтік желіге шығу үшін телефонды немесе планшетті пайдаланады. Кешке үйге келіп, қайтадан компьютерге отырады және таңертең бәрі қайтадан басталады. Айта кету керек, мұндай адамдар өз өмірін әлеуметтік желілерде, атап айтқанда, мәртебелер арқылы жарықтандыруды жақсы көреді. Мәртебелер тек қызмет түріне ғана емес, мысалы, "тамақ жеп отырмын", "ұйықтаймын", "жұмысқа бара жатырмын", сондай-ақ бұл адамның жан күйзелісіне де байланысты. Адамның жоғарыда айтылған жай – күйі ішінара алкогольге немесе есірткіге тәуелділікті еске түсіреді, осыған орай, әлеуметтік желілерге тәуелділік-жастардың ауруы деп айтуға болады.

Қазіргі тарихи кезең индустриялық мәдениетпен сипатталады. Индустриялық даму, барлық өсіп келе жатқан өмір қарқыны, технократиялық идеология адамның қарым-қатынасын, жалғыздығын, тиесілілігін, қоғамдастығын және т.б. өздерінің ерекше қажеттіліктерін қанағаттандырмайды.

Дәстүрлі қоғамдарда қарым-қатынас тапшылығы, эмоционалдылық көп жағдайда ұжымдық салт-дәстүрлерде еңсерілді. Олардың маңызды салдары коммуникацияда, адамдарды біріктіруде, жалғыздықтан, алаңдаушылықтан, оқшауланудан өткен, топқа

жататынын сезіну психотерапиялық өтемақы болды. Қазіргі дәуірде қарым-қатынас тапшылығын, эмоциялық оқшаулауды жеңу, ортақтылық сезімін адамдар әр түрлі бағыттағы субкультураларда алады.

Ал символдық байланыстырушы буын-татуировка белгісі ретінде. Мұндай татуировкалардың болуы адам мен сыртқы әлем арасындағы интеграцияға және адамның ішкі органикалық қызметіне үлкен шарттылыққа қол жеткізуге көмектеседі. Адамның денесі, пішіні мен қозғалыс мәнері, оның визуалды атрибуттары тұлғаның психологиялық мазмұнын, сондай-ақ ерекше, этникалық, ұлттық және әлеуметтік сипаттамалардың дамуына ықпал ететін мәдени ортаны да көрсетеді.

Алайда, даралықты құрайтын барлық осы факторлар күйзеліске ұшыраған факторлардың әсерімен осал болады, олар адам өзінің түсініктерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін дене мінез-құлқының стилін және визуалды көріністерді дамытуға жағдай жасайды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. - 6-ы бас., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 456 б.
2. Петрова Е.Н. Знаки общения. – М.ГНОМ и Д, 2000.- 254 с.
3. Бедненко Г.Б. Символический смысл татуировки.-<http://pryahi.indeep.ru/mythology/research/tattoo.html>
4. Войскунский А.Е. Интернет-зависимость: психологическая динамика и тенденции развития. Ред.- сост. А.Е. Войскунский. - М.: Акрополь, 2009. – 279 б.